

RẮN TRONG ĐỜI SỐNG VĂN HÓA VẬT CHẤT VÀ TINH THẦN CON NGƯỜI

Đỗ Dũng

Năm 2025 theo lịch âm là năm Ất Ty, một năm có nhiều đổi mới và may mắn đến với đất nước và mọi nhà. Bởi lẽ, theo văn hóa truyền thống của dân tộc, trong hệ thống can chi của người Việt, Ất Ty tương ứng với con Rắn. Sự kết hợp giữa can "Ất" thuộc hành Mộc, tượng trưng cho sự sinh sôi, phát triển và địa chi "Ty" thuộc hành Hỏa, đại diện cho sự nhiệt tình, năng động tạo nên một năm đầy năng lượng và đổi mới. Năm Ất Ty hứa hẹn sẽ mang đến nhiều cơ hội mới với con người, nhưng cũng đòi hỏi sự linh hoạt và thích ứng. Con Rắn, biểu tượng của năm Ất Ty, là một loài vật tượng trưng cho sự khôn ngoan, linh hoạt và kiên trì. Trong văn hóa phương Đông, Rắn còn là biểu tượng của sự tái sinh và sự đổi mới. Những người sinh năm Ất Ty thường sở hữu những phẩm chất đáng quý như thông minh, nhạy bén và quyết đoán,...

Không những thế, Rắn là hình tượng khá quen thuộc trong đời sống văn hóa người Việt Nam và nhiều cộng đồng quốc gia, dân tộc trên thế giới. Điểm đáng chú ý trong hình tượng Rắn của người Việt Nam là xuất hiện rất đa dạng với những biến thể khác nhau như rắn, trăn, chằn tinh, giao long, thường luồng, thậm chí là rồng,... Ở mỗi một hình thức thể hiện của Rắn hoặc với mỗi một biến thể, hình tượng Rắn đều mang những ý nghĩa nhất định. Có thể tìm thấy điều này trong các câu chuyện cổ tích, huyền thoại, phong tục tập quán, văn học nghệ thuật, mỹ thuật, tạo hình.v.v...

Thế nhưng trong dân gian có biết bao giai thoại, truyền thuyết và trong đời sống thực tế cũng không ít chuyện về Rắn li kì và thú vị. Nào là can chi về Rắn, những quan niệm về Rắn, những món ăn đặc sản về Rắn ở Tây Nam Bộ,... Bài viết này sẽ giới thiệu về những nội dung vừa nêu, cung cấp những thông tin về Rắn trong năm Ất Ty.

- Tuổi Rắn - Ất Ty

Trong 12 con giáp, những người mang tuổi Ty nói chung và Ất Ty nói riêng, Rắn tượng trưng cho trí tuệ, bí ẩn, kiên cường và

giàu có, những phẩm chất khiến năm Rắn trở nên hấp dẫn hơn bao giờ hết. Theo cách tính lịch can chi truyền thống, năm Ất Ty chỉ xuất hiện một lần sau 60 năm. Đây là một quy luật chu kỳ nghiêm ngặt của người xưa sử dụng để tính năm. Họ kết hợp Thiên can (Canh, Tân, Nhâm, Quý,...) với Địa chi (Ty, Sửu, Dần, Mão,...) tạo thành hệ thống lịch can chi độc đáo.

Theo thuyết ngũ hành: Kim - Mộc - Thủy - Hỏa - Thổ, năm yếu tố đại diện cho những thuộc tính và phẩm chất khác nhau. Năm Ất Ty, năm Rắn 2025 được quy cho thuộc tính "Mộc" trong ngũ hành. Theo ngũ hành, năm 2025 thuộc Mộc tượng trưng cho sự sinh sôi nảy nở. Mệnh Mộc tuổi Rắn, tượng trưng cho sự sống và phát triển, là biểu tượng cho sức sống mãnh liệt và tinh thần vươn lên không ngừng. Có lẽ vì vậy, người ta tin rằng những đứa trẻ sinh ra trong năm này sẽ mang nhiều phúc khí và may mắn, trở thành hy vọng cho gia đình và xã hội. Những ai tuổi Ty hay Ất Ty càng phấn chấn và tự tin hơn khi biết được những thông tin về can - chi của mình trong năm 2025.

- Một số quốc gia quan niệm về Rắn

Tín ngưỡng thờ Rắn Ai Cập được ghi nhận là cổ xưa nhất, những con Rắn đã nhập vào các tôn giáo Ai Cập như một biểu tượng của thánh thần, của sự mê hoặc, đôi khi nó

được tin như một lời sấm, lời tiên tri, thậm chí là một đấng tối cao ví dụ như Atum là một vị thần nguyên thủy đã được biểu trưng dưới hình thức người Rắn,... Thời cổ xưa, người Ai Cập cho rằng Rắn là thần hộ mệnh cho các vị vua chúa. Trên các vương miện của các pharaoh Ai Cập đa số đều có chạm trổ hình Rắn Naja bằng vàng hay bằng ngọc.

Người Fon ở Dahomey cho rằng Rắn đã có từ rất lâu đời, trước cả khi đất được tạo ra. Dưới dạng Rắn thần Aido Hwedo, Rắn đã phục vụ cho vị thần sáng tạo Mawu. Rắn ngậm đuôi tạo nên vòng tròn kín biểu tượng cho sự vĩnh cửu của người châu Phi. Nhiều nền văn hóa ở châu Phi cũng xem Rắn là thủy tổ của mình,...

Tại Congo, uy lực tối cao của trời chính là con Rắn Diambô, không ai có thể ngồi lên lưng nó được. Ai trèo lên là lại tụt xuống thấp ngay. Người Ngbandi phía bắc Congo cũng tin rằng Rắn là con vật lâu đời nhất, là tổ tiên sáng tạo. Họ thờ Rắn như thờ vị thần tối cao của dân tộc.

Hy Lạp, Rắn luôn được xem là một biểu tượng thiêng liêng. Rắn không chỉ tượng trưng cho sự khôn ngoan mà còn là biểu hiện của tín ngưỡng phồn thực về khả năng sinh sản. Ngoài ra nhân vật Lamia chính là người Rắn, sau này John Keats có sáng tác một câu chuyện vào năm 1819 kể về một phụ nữ do Rắn biến thành sau đó cùng thanh niên Menippus Lycius kết làm vợ chồng, trong đêm cưới De Vita Apollonius khám phá ra Lamia chính là con Rắn.

Ở Trung Quốc tồn tại từ lâu hình tượng thần Phục Hy đầu người đuôi Rắn, thần Nữ Oa đầu người mình Rắn. Nước này còn có truyền thuyết Bạch Xà truyện (白蛇傳), còn có tên là Hứa Tiên và Bạch Nương Tử (許仙與白娘子) là một trong bốn truyền thuyết dân gian lớn của Trung Quốc.

Ở Việt Nam Tục thờ Rắn là một tín ngưỡng nguyên thủy của người Việt cổ với hai ý nghĩa chính là tục thờ thủy thần. Tục thờ này mang ý niệm về sông nước của cư dân làm nông nghiệp. Trong văn hoá dân gian Việt Nam, Rắn không được xem là biểu tượng gắn với tôn giáo, trừ trường hợp Phật giáo của người Khmer sống ở Nam Bộ và

người Champa cổ. Do mê tín dị đoan nên người dân Việt Nam cũng tôn Rắn thần xuất hiện ở nhiều nơi. khắp các tỉnh từ Bắc vào Nam như Bắc Giang, Nam Định, Thanh Hóa, An Giang đều xuất hiện "Rắn thần" hay "linh xà", thần Rắn. Người dân thấy một con Rắn lạ ở đâu là tôn ngay thành thần thánh rồi mang lễ vật tới cúng bái. Khó thống kê hết những địa phương có "Rắn thần" xuất hiện.

Một quan niệm khá phổ biến trong văn hóa dân gian Việt Nam nói chung, Rắn không phải là loài vật thân thiện với con người và thường ghê sợ, ám ảnh. Nhắc tới Rắn, người ta muốn chỉ tính cách, hành động của con người, tục ngữ Việt còn có câu nói lên tính xấu của con người với hình ảnh con Rắn như: "Khẩu Phật tâm xà" hay "Khẩu xà tâm Phật", "sư hổ mang", hay câu mắng mỏ: "đồ Rắn độc", rồi: "Đánh Rắn là phải đánh đập đầu", "Cồng Rắn cắn gà nhà", "đánh Rắn động cỏ", "Đả thảo kinh xà", rồi xếp chúng vào nhóm "rắn rết" là những con vật có hại, ghê tởm, người ta cũng hay đập chết những con Rắn đi lạc, những người tính cách không tốt, thường được ví như người ác, gian manh hay thích nhục dục, lươn lẹo, xảo trá hiểm độc,...

- Tác hại của Rắn

Thông thường Rắn không tấn công con người, trừ khi nó bị giết mình hay bị thương. Nói chung phần lớn các loài Rắn cố gắng tránh tiếp xúc khi đối mặt với con người. Ngoại trừ các loài trăn lớn, các loài Rắn không có nọc độc không phải là mối đe dọa đối với người. Trong số khoảng 725 loài Rắn có nọc độc trên toàn thế giới thì chỉ khoảng 250 loài có thể giết chết con người chỉ bằng một nhát cắn. Tại Australia Rắn cắn gây tử vong mỗi năm rất nhiều người, nhưng tại Ấn Độ có tới 250.000 lần Rắn cắn được ghi nhận trong năm, gây ra tới 50.000 vụ tử vong.

Ở Việt Nam là quê hương của nhiều loài Rắn độc, từ Rắn cạp nia, Rắn hổ mang, rắn bạch hổ, Rắn lục bình phương, cho đến Rắn mối. Mỗi loài Rắn đều có những đặc điểm và cách tấn công riêng. Điểm chung của chúng là chúng đều sở hữu nọc độc mạnh mẽ, có thể gây ra những vết thương nghiêm trọng hoặc thậm chí tử vong nếu không được điều trị kịp thời. Nọc độc của Rắn có thể gây ra nhiều tác

động tiêu cực đối với cơ thể con người. Nó có thể gây ra sự phá hủy tế bào, viêm nhiễm và thậm chí là gây ra tình trạng huyết áp thấp đột ngột. Trong một số trường hợp, nọc độc có thể gây ra tình trạng co giật, mất ý thức và thậm chí là tử vong. Để tránh bị Rắn độc cắn, con người cần phải hiểu rõ về hành vi và môi trường sống của chúng. Hạn chế tiếp xúc với môi trường tự nhiên nơi Rắn độc thường xuất hiện như rừng rậm, đồng cỏ, hoặc khu vực có đá. Khi bị Rắn độc cắn, điều quan trọng nhất là phải giữ bình tĩnh, hạn chế vận động để nọc độc không lan rộng trong cơ thể và tìm đến sự giúp đỡ y tế càng sớm càng tốt.

- Lợi ích của Rắn

Nói chung, chỉ một số Rắn có nọc độc là mối đe dọa đến tính mạng con người, nhưng không phải loài Rắn nào cũng có nọc độc. Tuy nhiên, loài Rắn nói chung có nhiều ích lợi đối với con người khi biết sử dụng chúng hợp lý.

Trước tiên, nọc Rắn thu thập được dùng để sản xuất huyết thanh kháng nọc Rắn cũng như phục vụ cho nghiên cứu y sinh học và sản xuất các dược phẩm khác. Kế đến, ở xương Rắn, cao Rắn hổ mang còn có nhiều Saponozit, Protit, một loạt các loại vitamin thiết yếu cho cơ thể như: A, D, vitamin nhóm B (như B1, B2, B6,...), Folic axit, Canxi,... Đây đều là những chất vô cùng cần thiết và tốt cho hệ thống dây chằng của cơ thể.

Rắn không độc là những “người bảo vệ” đắc lực cho nông nghiệp. Chúng đóng vai trò quan trọng trong việc kiểm soát số lượng sâu bệnh hại mùa màng. Bằng cách săn bắt chuột, sóc, chuột đồng và các loại côn trùng phá hoại, Rắn không độc giúp giảm thiểu đáng kể trong các cánh đồng lúa đã giúp giảm thiệt hại tới 40%. Việc kiểm soát sinh học bằng Rắn không độc còn giúp giảm thiểu sự phụ thuộc vào các loại thuốc trừ sâu hóa học, góp phần bảo vệ môi trường và sức khỏe con người. Rắn không độc không chỉ đơn thuần là một loài động vật, mà còn mang đến thông tin quý giá cho các nhà khoa học. Việc nghiên cứu Rắn không độc giúp chúng ta hiểu rõ hơn về đa dạng sinh học, quá trình tiến hóa và các mối quan hệ sinh thái. Ngoài ra, Rắn không độc còn là nguồn cảm hứng

cho nhiều nghiên cứu y học. Một số thành phần trong cơ thể Rắn được cho là có tác dụng kháng khuẩn và chống viêm, mở ra triển vọng ứng dụng trong điều trị các bệnh lý ở người. Trong y học cổ truyền, một số loài Rắn không độc được sử dụng làm thuốc để điều trị các bệnh như đau nhức xương khớp, thấp khớp. Tại một số quốc gia châu Á, thịt Rắn được coi là một món ăn đặc sản và có giá trị dinh dưỡng cao. Bên cạnh đó, Rắn không độc còn được nuôi làm cảnh, đáp ứng nhu cầu của những người yêu thích động vật. Việc nuôi Rắn cảnh không chỉ tạo ra giá trị kinh tế mà còn góp phần bảo tồn một số loài Rắn quý hiếm.

Đặc biệt, rượu Rắn (蛇酒; xà tửu) là loại rượu ngâm nguyên cả con Rắn trong các loại rượu sản xuất từ gạo hay ngũ cốc (Việt Nam gọi là rượu đế). Việc uống rượu Rắn tại Trung Quốc lần đầu tiên được ghi chép lại có từ thời Tây Chu và được coi là có tác dụng chữa bệnh và làm cường tráng cơ thể theo y học cổ truyền Trung Hoa. Việc ăn thịt Rắn chuông đã nấu chín là một ngoại lệ với việc tiêu thụ nói chung phổ biến tại các khu vực ở miền trung tây nước Mỹ. Tại các quốc gia châu Á, như Trung Quốc, Đài Loan, Thái Lan, Indonesia, Việt Nam và Campuchia, việc uống rượu pha tiết Rắn, cụ thể là Rắn hổ mang được cho là làm gia tăng khả năng tình dục. Việc lấy tiết Rắn được thực hiện khi con Rắn còn sống và nó được pha với một vài loại rượu mạnh, rượu đế để cải thiện mùi vị.

- Các món đặc sản Rắn

+ Rắn nướng trui

Đây là món ăn nguyên thủy Rắn không cần làm kỳ công. Đi ruộng, đắp bờ, dọn vườn bắt được Rắn nước, Rắn trun, hổ hành,...

người ta dùng cây đập chết, rồi lấy trúc cặp gấp đem nướng bằng rơm, rạ, lá tranh khô,... Tán một, hai lượt rơm đem Rắn ra cạo sạch tro, dùng tay xé, chấm ngay với muối ớt để ăn. Món này chủ yếu dùng để ăn chơi hoặc làm miếng mồi “dã chiến” để lai rai vài ba xi để.

+ Rắn hầm sả

Rắn làm sạch chặt thành từng khúc, sả ớt băm nhuyễn, một số lá sả cuộn tròn, gia vị, bắc nồi lên bếp cho nóng, phi ít mỡ heo với sả ớt đã băm nhuyễn cho thơm. Đổ thịt Rắn vào đảo đều cho săn, để ít đu đủ mỡ vịt hoặc măng tre. Đổ nước sấm sấp rồi bỏ lá sả, cây sả xắt khúc vào, đậy nắp cho kín, chụm lửa cháy đều, vừa, cho nước hầm sôi đều đến khi thịt Rắn mềm, là ăn được.

Nêm nêm không quá mặn để dùng nước của món ăn này chan với cơm, làm canh vừa tiện vừa ngon. Nước chấm là nước mắm mặn, hoặc nước mắm sả. Có thể gấp một miếng Rắn kèm miếng bỏi đu đủ, rồi nháp hớp rượu để nồng men “trót”, cắn thêm nửa trái ớt hiểm “bụp” khoái khẩu tuyệt vời!

+ Rắn nấu cháo

Hai loại Rắn dùng chuyên cho nấu cháo là hồ hành và hồ đất. Độc chiêu là Rắn hồ xé phay với cháo đậu xanh ăn rất mát, ngon hết ý.

Rắn làm sạch, chặt ra làm hai hay làm ba bốn khúc nấu cháo với đậu xanh cà. Gạo nấu cháo phải chọn gạo nàng thơm mới, có nhiều nhựa càng tốt. Muốn nồi cháo Rắn hồ thêm ngon, cần phải có thêm nước cốt dừa. Khi thịt Rắn thật chín, người ta lấy Rắn ra để nguội, dùng tay xé tách thịt để vào một cái đĩa to hoặc trong cái thố lớn, hành củ thái mỏng ngâm giấm có thêm một ít đường cát, để một lát cho thấm giấm, đem trộn với thịt Rắn, rau răm xắt nhỏ rải lên cùng với đậu phộng rang đậm nhuyễn, rắc nhiều tiêu và hành, ngò rí. Muốn ăn nồi cháo Rắn hồ cho ngon là phải ăn thật nóng, tiêu phải đủ cay. Cháo Rắn hồ

để nguội sẽ tanh và ăn không ngon. Nhâm nhi ly rượu đế với chén cháo Rắn thì ngon miệng không gì bằng.

+ Rắn xào sả ớt

Loại Rắn xào sả ớt thường là Rắn trun, hồ hành, bông súng, ri cá,... thịt băm nhuyễn, ướp với sả ớt nhuyễn, chút đường và bột ngọt rồi xào cho chín. Món này thường ăn với

bánh tráng mè nướng, nếu có lá điều già sứt thì càng ngon. Và, tất nhiên không thể thiếu ly rượu đế. Mùi thơm của thịt Rắn xào sả ớt hòa quyện hương thơm rượu đế, vị ngọt của Rắn, men nồng của đế như phản phát mãi,...

Năm 2025, Rắn có tên xuân là Ất Ty, có thể nói là một trong 12 con giáp có khá nhiều quan niệm cũng như truyền thuyết và giai thoại. Không chỉ ở Việt Nam mà nhiều quốc gia trên thế giới, Rắn là hình tượng trong văn hóa dân gian; chúng còn liên quan đến đời sống văn hóa vật chất cả tinh thần của con người, từ ẩm thực, cân bằng sinh thái, góp phần bảo vệ nông nghiệp, nghiên cứu y học đến “tiên Rắn”, thần Rắn”... Với những quan niệm về Rắn, những người tuổi Ty như một sự sắp đặt của quy luật tiến hóa,... Ngày nay, với sự tiến bộ và văn minh của thời đại, khi nhìn nhận về Rắn từ góc độ khoa học, sinh vật học và mối quan hệ giữa Rắn trong đời sống của con người, thì nên cân bằng trong trạng thái môi trường sống,... Nếu các món đặc sản về Rắn nêu trên, có dịp chúng ta thử qua một lần với ly “nước mắt quê hương” để chiêm nghiệm hương vị Tây Nam Bộ mà suy ngẫm năm Ất Ty.